
SEMINARMIDDAG DEMONSTRATIERECHT

DOI | 10.54194/NTM.24993

© Author(s); licensed under Creative Commons Attribution 4.0

Voorwoord namens het NJCM-bestuur

Op 27 mei 2025 organiseerde het Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten een goedbezochte seminarmiddag in Amsterdam over het demonstratierecht. Met bijdragen van academici, praktijkjuristen, beleidsmakers en demonstranten zelf werd vanuit uiteenlopende invalshoeken stilgestaan bij dit fundamentele recht en de actuele uitdagingen rond de uitoefening ervan.

Tijdens workshops en break-outsessies is er onder andere gesproken over de strafrechtelijke en EVRM-kaders, de rol van het lokaal bestuur, de positie van demonstrerende ambtenaren en jeugdigen, en de invloed van technologie. De diversiteit aan perspectieven en de levendige discussies onderstreepten opnieuw hoe essentieel het is dat het demonstratierecht wordt beschermd.

Het bestuur dankt alle sprekers, deelnemers en organisatoren voor hun waardevolle bijdragen. Met dit verslag willen wij de inzichten en discussies van deze dag vastleggen en delen, in de hoop dat zij verdere reflectie en debat over dit kernrecht in onze democratische rechtsstaat zullen stimuleren.

Het NJCM-bestuur

RONDE 1

De officier van justitie en de advocaat over demonstreren en het strafrecht.
Werkgroep Strafrecht

Strafrechtadvocaat Willem Jebbink schetste tijdens de break-out sessie van de werkgroep Strafrecht de strafrechtelijke kaders van het demonstratierecht. De eerste vraag die aan de orde werd gesteld was: wat is eigenlijk een demonstratie? Een aantal voorbeelden kwamen voorbij, zoals de blokkeerfriezen (geen demonstratie), de 'Just Stop Oil'-demonstranten die zich vastkleefden aan een Vermeer-schilderij (wel demonstratie) en Extinction Rebellion op de snelweg (wel demonstratie). De kenmerken van een demonstratie zijn aldus dat een groep mensen vreedzaam haar mening uit; de kern zit 'm in de gemeenschappelijkheid.

Het wettelijk kader voor het demonstratierecht is gebaseerd op de Wet openbare manifestaties en artikelen 10 en 11 van het EVRM. Een 'unlawful situation' – zoals een demonstratie zonder toestemming – betekent niet dat deze buiten de bescherming van artikelen 10 en 11 EVRM valt. Uit de conclusie van AG Paridaens over het demonstratierecht in deze zaken (onder andere de demonstratie op 20 oktober 2020 in het toenmalige ministerie van Economische Zaken en Klimaat) blijkt dat het demonstratierecht ook van toepassing is op demonstraties in of op *private property* (privé-eigendom).

Om in strafzaken te toetsen of een schending heeft plaatsgevonden van artikel 11 EVRM zijn de volgende twee vragen van belang: 1) is sprake van een vreedzame vergadering? 2) mocht de overheid de beperkende maatregelen nemen die zij nam?

Het EHRM hanteert een ruime interpretatie als het gaat om de eerste vraag. Demonstranten mogen zelf bepalen waar, wanneer en hoe de demonstratie plaatsvindt. Daarbij is het zogenaamde 'within sight and sound'-criterium van belang.

Jebbink wees tijdens de sessie op de misvattingen die bestaan over het demonstratierecht; met name de opvatting dat groepen die demonstreren het recht in eigen handen nemen. Maar: het bestaan van strafrechtelijke bevoegdheden legitimeert nog niet de inzet daarvan en dat is de kern van de tweede vraag. Daarbij is van belang of er sprake is van laakbaar gedrag en of de toepassing van maatregelen door de overheid noodzakelijk is.

Vanuit het publiek werden er twee vragen gesteld. Eerst: ontbreekt bij het OM en de rechter kennis over het demonstratierecht? De indruk van Jebbink is dat zaken die betrekking hebben op het demonstratierecht, dikwijls door een meervoudige kamer worden behandeld en er ook toenemend betere conclusies door de procureur-generaal bij de Hoge Raad worden gewezen. Ten tweede was er de vraag of demonstranten ongelijk worden behandeld. Kort gezegd was het antwoord daarop ja. Zo kregen de Extinction Rebellion demonstranten op de snelweg en de studenten bij Pro-Palestina demonstraties dezelfde vordering, maar werd volgens Jebbink tegen de laatste groep direct met politiegeweld ingegrepen.

Deze vragen kwamen ook weer verder aan de orde bij de paneldiscussie, waar veel interactie was tussen de sprekers en het publiek. Met deze sessie over de strafrechtelijke kaders van het demonstratierecht in het achterhoofd werd verder gediscussieerd over de verschillende dimensies van het demonstratierecht.

Als algoritmen konden demonstreren
Werkgroep Mensenrechten & Technologie

De werkgroep Mensenrechten en Technologie heeft een sessie verzorgd over de rol van algoritmen en datagedreven technologie binnen de bredere zorgen over het demonstratierecht. Monique Steijns, mensenrechten en technologie jurist en voorzitter van de werkgroep, begint de sessie met een verhaal over haar eigen ervaring van de impact die technologie op het demonstratierecht. In Berlijn is zij als student een keer meegelopen met een grote groep mensen die demonstreerde tegen de O2 aan de oever van de Spree. Eenmaal aangekomen op het Alexanderplatz, waar inmiddels alle winkels en deuren op slot waren, werd haar enthousiasme voor de demonstratie flink gedempt; een beveiliging wees naar haar, en vervolgens naar boven, alwaar een grote camera de demonstranten in zich opnam. Bevreesd besloot Steijns de demonstratie te verlaten. Want wat zou er allemaal wel niet met die beelden kunnen gebeuren?

Tegenwoordig zijn de zorgen over surveillance bij demonstraties er niet minder op geworden, niet in het minst vanwege de opkomst van gezichtsherkenningstechnologie. Steijns vertelt dat, hoewel algoritmen vooralsnog niet kunnen demonstreren, ze een bekend gezicht zijn tijdens demonstraties. Algoritmes kunnen nu en in de toekomst een aantal uiteenlopende taken uitvoeren, zoals biometrische gegevens detecteren en op basis daarvan personen identificeren, gedragingen analyseren, bijvoorbeeld de manier waarop iemand loopt, en ze kunnen gebruikt worden

om verschillende databronnen in combinatie te analyseren, zoals sociale media met databanken van de politie. Een voorbeeld van het tweede is de inzet van kunstmatige intelligentie (AI) ('toen nog Big Data') in Stratumseind; daar is geëxperimenteerd met het gebruik van AI om ongebruikelijk gedrag op straat te detecteren.

Ook in het buitenland zien we een toenemende inzet van algoritmen bij demonstraties. In het Verenigd Koninkrijk ziet men bijvoorbeeld overal borden met teksten als 'live facial recognition in operation', ook bij allerlei publieke evenementen. De AI Act verbiedt dat inmiddels in de EU. In Parijs hebben we ook gezien dat de politie datagedreven camera's gebruikt om mensen te volgen. Dat heeft een intimiderend effect. Als voorbeeld wordt de discussie over de gaypride in Hongarije genoemd. Orban verbood die, en kondigde aan gezichtsherkenningstechnologie in te gaan zetten tegen mensen die toch de straat op gingen. Uit een getoond filmpje van 'Danny op straat' blijkt dat leden van de Hongaarse queergemeenschap zich hier zorgen over maken.

Daarmee komt de presentatie bij de verschillende onderliggende problemen aan. Steijns vertelt dat dit er grofweg drie zijn. Allereerst kan het om verschillende redenen dat je je ergens bij een betoging moet identificeren. Maar de wet stelt hier grenzen aan. Je bent in Nederland vanaf veertien jaar verplicht een Identiteitskaart (ID) te tonen als de politie of een toezichthouder daar om vraagt, maar alleen wanneer daar een wettelijke aanleiding voor is, bijvoorbeeld bij verdenking van een strafbaar feit of bij een controle binnen hun toezichtstaak. Nu kun je door algoritmes geïdentificeerd worden zonder dat je dat in de gaten hebt. Ook kan je een labeltje als verdacht persoon krijgen door een algoritme zonder dat je dat door hebt. De tweede reden is dat dit afschrikt; je weet niet in wat voor database je terecht komt, en bezwaar maken is vaak moeilijk. Tot slot kunnen algoritmes, bijvoorbeeld door dat zij desinformatie verspreiden, een protest verdacht maken. Dat kan weer tot extra controle en surveillance leiden. Anneloes Dijkman voegt daaraan kort toe dat je dit ook kunt zien aan de reactie van verschillende mensen die zijn verzocht om te komen spreken over de inzet van algoritmen. Verschillende mensen zijn benaderd uit allerlei groepen, maar de meeste mensen wilde niet komen: ze wisten niet wie er in de zaal zouden zitten, en ze waren onbekend met de organisatie.

De eerste algemene stelling wordt gedeeld met het publiek: Wanneer we gebruik maken van het recht om te demonstreren is het voor de overheid een kwestie van de juiste balans zoeken tussen openbare orde en de bescherming van dit grondrecht. De inzet van algoritmen of makkelijker gezegd nieuwe surveillance technologieën voegt nieuw gewicht toe aan de weegschaal waardoor deze balans wordt verstoord. Een belangrijke vraag is dus; hoe kan deze balans weer hersteld worden?

De toenemende inzet van algoritmen tijdens demonstraties raakt aan verschillende grondrechten. In de eerste plaats is dat natuurlijk het recht op demonstratie, zoals dat in verschillende bewoordingen is neergelegd in onder andere artikel 9 van de Grondwet, artikel 11 EVRM, artikel 12 EU Handvest, artikel 21 IVBPR, en artikel 20 Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Ook is er het recht op privacy en het recht op bescherming van persoonsgegevens, zoals neergelegd in artikel 8 EVRM en artikel 8 van het Handvest. Daarnaast is regelgeving rondom demonstraties neergelegd in de Wet openbare manifestaties (Wom). Belangrijk is om te benoemen dat volgens Amnesty International de Wom niet in lijn is met het EVRM. Wat betreft het gegevensbeschermingsrecht zijn er ook nog de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) en de Richtlijn politiegegevens. Hoe zit dit dan precies in Nederland? Anneloes vertelt dat Amnesty International onderzoek heeft gedaan naar de inzet van algoritmen bij demonstraties in Nederland. Tussen november 2022 en mei 2024, observeerde Amnesty International daarvoor

vijf klimaatprotesten, twee antiracismeprotesten, een boerenprotest, en een woonrechtprotest. Daarbij nam Amnesty International waar dat door de politie drones, videowagens, bodycams, waterkannonnen met camera's, camera's op lantaarnpalen en mobiele telefoons werden ingezet voor surveillance. Daarnaast zien we ook camera's in de openbare ruimte, inmiddels bijna 337.000, denk aan ringdeurbellen.

Dat dat niet altijd goed gaat blijkt uit het nieuws en openbare documenten. Vanaf 2023 wordt in ieder geval geëxperimenteerd met gezichtsherkenningstechnologie, en daarvoor is een protocol met toetsingscriteria openbaar. De commissie die de inzet toetst is wel volledig intern. Het publiek krijgt een filmpje met een reportage over een demonstratie op Schiphol in 2023 te zien. Meer dan vierhonderd demonstranten werden toen in beeld gebracht, een aantal daarvan werd aan andere afbeeldingen gelinkt, en die personen op de andere afbeeldingen werden vervolgens aangeschreven. Dat bleken niet in alle gevallen de personen te zijn die bij de demonstratie waren. Dit toont volgens de sprekers aan dat de technologie niet alles naadloos kan oplost.

Er wordt gevraagd of het publiek wist dat dit gebeurt; sommigen blijken verrast. Vervolgens komt de vraag in hoeverre dit gerechtvaardigd is. Uit het publiek wordt genoemd dat surveillance bij demonstraties een *chilling effect* heeft. Beelden opvragen levert eindeloze procedures op en vaak geen resultaat, terwijl dezelfde informatie later toch in dossiers opduikt. Wat hebben regels voor zin als de overheid zich er niet aan houdt, zoals ook bij de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV)? Anderen wijzen erop dat de impact verschilt per bevolkingsgroep: door vooroordelen en racisme lopen sommige mensen meer risico op geweld of negatieve bejegening, wat deelname aan protesten ontmoedigt. Ook wordt het intimiderende effect van politiehuisbezoeken genoemd. Vanuit de werkgroep wordt benadrukt dat dit onderdeel is van een bredere trend waarin steeds meer informatie wordt verzameld en geanalyseerd, wat schadelijk is voor mensen die in hun beroep neutraal moeten blijven.

De rechtmatigheid van cameratoezicht wordt ook kort besproken. De politie beroept zich op artikel 3 Politiewet en een verwijzing naar de Gemeentewet voor de bewaartermijn van vier weken, maar er is geen nationaal beleid. Beelden kunnen ook met andere instanties worden gedeeld. Amnesty International stelt dat juist een specifiek wettelijk kader ontbreekt, waardoor de inzet onrechtmatig is; er zijn duidelijke regels nodig over basis in de wet, legitiem doel en noodzakelijkheid. Demonstranten weten nu niet wanneer en waarom ze gefilmd worden of wat er met de beelden gebeurt. De Autoriteit Persoonsgegevens deelt deze kritiek en pleit voor het uitgangspunt van niet bewaren. Uit het publiek wordt gewezen op de link met een mogelijk verbod op gezichtsbedekkende kleding, de inzet van infraroodtechnologie en *SIM-catchers*. De kern is dat de verzameling van gegevens al onrechtmatig is, ongeacht de bewaarplicht.

Tot slot gaat Dijkman in op de AI-verordening: *real-time* gezichtsherkenning is in principe verboden (met uitzonderingen na rechterlijke goedkeuring), en achteraf alleen toegestaan bij ernstige misdrijven onder strikte voorwaarden en menselijke controle. Als hoogrisico-toepassing moet de technologie bovendien aan extra eisen voldoen. De sessie wordt afgesloten met een laatste blik op de eerste algemene stelling. Hoe kijkt het publiek hiernaar, is de balans verstoord? En is huidige wetgeving voldoende, zeker bij technologieën waarvan we niet weten hoe die werken?

Demonstratierecht van Ambtenaren
Werkgroep Verdragsrapportages

De werkgroep Verdragsrapportages van het NJCM organiseerde een seminar over het demonstratierecht van ambtenaren. In de workshop stond de vraag centraal tot hoever het demonstratierecht van (rijks)ambtenaren reikte, in het bijzonder wanneer de inhoud van de demonstratie niet overeenstemde met het beleid van de werkgever. Daarbij werd besproken hoe dit recht zich verhiel tot de verwachte neutraliteit en loyaliteit van de ambtenaar ten opzichte van de overheid. Ook kwam aan de orde welke mogelijkheden ambtenaren hadden om hun stem te laten horen. Aan de hand van bijdragen van verschillende sprekers en invalshoeken werd samen gezocht naar nieuwe inzichten.

In het panel namen Faryda Hussein, Yara Al Salman en Barend Barentsen plaats. Hussein is werkzaam bij het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en demonstreert openlijk in haar hoedanigheid als ambtenaar. Al Salman is universitair docent Ethiek en Politieke Filosofie. In haar onderzoek richt zij zich op de voorwaarden waaronder ambtelijk activisme gerechtvaardigd is. Barentsen is hoogleraar arbeidsrecht aan de Universiteit Lieden. De sprekers kregen om te beginnen ieder de tijd om kort iets te vertellen over hun eigen perspectief op het onderwerp. Vervolgens gingen zij met elkaar en het publiek in gesprek. De discussie richtte zich onder andere op de grenzen en de wenselijkheid van het demonstratierecht voor ambtenaren, evenals de vraag of dit recht afhankelijk is van de functie die de betrokken ambtenaar vervult.

RONDE 2

Het lokale bestuur: waar liggen de grenzen van het demonstratierecht?
Werkgroep Staats- en Bestuursrecht

In de tweede ronde behandelen mr. Milou Kappelhof en Taco Temminck Tuinstra,¹ beiden werkzaam bij de gemeente Amsterdam, het demonstratierecht vanuit het perspectief van het lokaal bestuur. Daarbij staat de vraag centraal in hoeverre nadere beperking van het demonstratierecht noodzakelijk is.

In de interactieve sessie, waarbij presentatie en discussie elkaar vloeiend afwisselen, staan de sprekers eerst stil bij het belang van demonstraties voor de werking van een democratie. Zo wordt verwezen naar de rol die protesten in de geschiedenis hebben gespeeld bij het aanjagen van maatschappelijke verandering en de rechten die daarmee zijn verworven, zoals de afschaffing van de slavernij en het kiesrecht voor vrouwen. Demonstraties geven uiting aan gevoelens, zorgen en wensen, en fungeren als een ventiel van de samenleving. Dit is ook essentieel wanneer het geluid een belang vertegenwoordigt van minderheden, omdat hun belangen vaak niet dezelfde

¹ Mr. Milou Kappelhof werkt als senior juridisch adviseur bij de Directie Juridische Zaken van de gemeente Amsterdam, geeft les bij (onder andere) de Stichting Beroepsopleiding Gemeentebestuur en heeft haar specialisme op het terrein van openbare orde en veiligheid. Taco Temminck Tuinstra werkt als senior adviseur bij de Directie Openbare Orde en Veiligheid van de Gemeente Amsterdam en schreef het handboek *'Demonstreren Bijkans Heilig'* dat in 2018 werd gepubliceerd. Beiden adviseren de burgemeester van Amsterdam op het demonstratie dossier.

zichtbaarheid toekomt als die van de dominante meerderheid. Het is de taak van de overheid om dit recht te eerbiedigen en te beschermen, door ook actief de uitoefening ervan te faciliteren. Dit vraagt een grote mate van inspanning. Het uitgangspunt is dat demonstranten zelf de tijd, wijze waarop en plaats van demonstreren bepalen.

De sprekers merken op dat de burgemeester al een rol heeft voordat een demonstratie feitelijk van start gaat. Dit begint vaak met de kennisgeving waarmee de demonstrant het lokaal bestuur kan inlichten over de voorgenomen demonstratie. Hoewel er soms goede redenen zijn waarom deze kennisgeving wordt overgeslagen, is het vaak ook in het voordeel van de demonstranten als er vooraf goed overleg plaatsvindt. Zo kan de burgemeester op basis van de kennisgeving sneller de nodige middelen of diensten beschikbaar stellen om de demonstratie te faciliteren. Echter, de burgemeester kan ook besluiten tot een voorschrift, bijvoorbeeld ten aanzien van de tijd of de plaats. Dergelijke voorschriften of beperkingen mogen alleen in het belang van de bescherming van de volksgezondheid, het verkeer of ter voorkoming van wanordelijkheden worden opgelegd én moeten ook echt noodzakelijk zijn. Vanuit het publiek rijst de vraag of een gebrek aan politiecapaciteit een grond mag zijn om een demonstratie te beperken. Volgens de sprekers kan en mag dit op zichzelf in beginsel geen reden zijn voor een beperking. Iedere demonstratie moet op zijn merites worden beoordeeld. Voorschriften kunnen alleen worden gesteld op basis van de Wet openbare manifestaties-criteria (Wom-criteria), als er bijvoorbeeld een concrete dreiging is voor de veiligheid. Beperkte politiecapaciteit kan zo onder omstandigheden slechts indirect een rol spelen.

De sprekers benadrukken ook dat de perceptie van hoe wordt omgegaan met het demonstratierecht soms ver af lijkt te liggen van de werkelijkheid. Mensen denken bijvoorbeeld dat demonstraties vaak worden beperkt. Uit cijfers van de gemeente Amsterdam blijkt dat vooraf opgelegde voorschriften of beperkingen relatief weinig voorkomen. Van de 2925 aangemelde demonstraties in 2024 werd bij slechts 2,5 procent door de burgemeester een besluit genomen waarin op enige wijze de demonstratie in kwestie aan voorschriften werd verbonden. Het grootste deel daarvan was na overleg met de demonstranten. Nog weer een kleiner percentage leidt tot een voortijdige beëindiging van de demonstratie middels de inzet van politie, bijvoorbeeld omdat er een gevaarlijke situatie ontstaat. Deze cijfers staan in sterk contrast met het beeld, veelal geschetst in de (sociale) media, dat demonstraties vaak uitlopen op escalatie of conflict met de autoriteiten.

De burgemeester beschikt dus al over een breed palet aan bevoegdheden die ingezet kunnen worden indien noodzakelijk. Daarbij dient het zwaartepunt bij facilitatie te liggen en wordt de situatie steeds beoordeeld op grond van hoe deze op dat moment is. Begrenzen of beëindigen gebeurt alleen als er geen andere oplossing is en niets-doen geen optie vormt. Repressiever optreden kan soms leiden tot verzet, en kan daarmee het risico vergroten dat demonstraties uitlopen op escalaties. De effecten van inmenging worden in de driehoek dan ook bewust gewogen, vanuit het uitgangspunt de-escaleren op te treden.

De sprekers staan tot slot stil bij de recente ontwikkelingen ten aanzien van het demonstratierecht; de roep vanuit de landelijke politiek en de ingediende moties. Milou Kappelhof benadrukt dat men soms te veel uitgaat van het idee dat een situatie maakbaar is, terwijl de praktijk weerbarstig is. Het stellen van meer regels, kaders en het nemen van een veelheid aan voorzorgsmaatregelen, zoals via verschillende moties voorgesteld, is geen garantie voor het goed verloop van demonstraties, omdat er simpelweg te veel factoren zijn die zich nooit geheel laten sturen. Daarbij moet ook dan steeds de afweging worden gemaakt tussen de plicht en de wens om

grondrechten te respecteren en te faciliteren, en de verantwoordelijkheid die de burgemeester heeft voor de openbare orde en veiligheid in de stad.

Alles bij elkaar is het volgens de sprekers maar de vraag of het echt nodig is om het demonstratierecht verder te beperken. Vanuit het lokaal bestuur bezien is de noodzaak in ieder geval twijfelachtig en ziet men meer in het versterken van de onderlinge contacten, het in gesprek blijven met alle betrokken partijen en het vergroten van de kennis over de werking en de waarde van het demonstratierecht.

Het demonstratierecht vanuit het EVRM gezien
Werkgroep Europees Recht

De door de Werkgroep Europees Recht georganiseerde sessie ging over het demonstratierecht vanuit EVRM-perspectief. Jelle Klaas, directeur en mensenrechtenadvocaat bij PILP, liep de aanwezigen door de belangrijkste pijlers van het demonstratierecht op grond van artikel 11 van het EVRM: vrijheid van vergadering en vereniging.

Artikel 11 van het EVRM is in de basis gericht op het veiligstellen van het publieke debat en de (gezamenlijke) meningsuiting. Als zodanig spreekt de bepaling van 'vrijheid van vergadering en vereniging'. Een demonstratie vergt vier elementen: (1) hij bestaat uit ten minste 2 mensen, (2) die zich begeven in het openbaar (een publiekelijk toegankelijke ruimte) en (3) die zich hebben verenigd ten behoeve van een bepaald doel (het uitdragen van een gedachte) en (4) dit vreedzaam doen.

De uitoefening van het demonstratierecht mag alleen beperkt worden op een bij wet voorziene wijze en in zoverre dit noodzakelijk en proportioneel is. Dit brengt positieve en negatieve verplichtingen op de overheid met zich mee, waaronder het actief meewerken om demonstraties te laten plaatsvinden en om kwetsbare groepen te beschermen (ook tegen tegendemonstranten).

Jelle Klaas benadrukte allereerst dat de bescherming van het demonstratierecht in de Nederlandse rechtsorde vanuit EVRM-perspectief geen grote lacuna's kent. Evenwel zijn er aandachtspunten, mede in navolging op het Laurijsen t. Nederland. In de praktijk ziet Klaas dat er op de organisatoren van demonstraties erg veel druk wordt gezet om een demonstratie in te kaderen, terwijl het uitgangspunt juist is dat demonstranten zelf tijdstip en locatie mogen bepalen. Het *Public Interest Litigation Project* (PILP) heeft zich onder meer verzet tegen gemeenten die van tevoren namen van sprekers wilden ontvangen. Op basis van vragen uit de zaal ging Klaas ook in op andere factoren die van belang kunnen zijn, zoals herhaald demonstreren en of een soortgelijke demonstratie in het verleden niet-vreedzaam was.

Het spanningsveld dat ontstaat als demonstranten een rechtsregel schenden moet iedere keer weer goed worden afgetast. Hoe zwaar dat moet meewegen blijft een lastig onderdeel van de belangenafweging. Wordt de snelweg geblokkeerd omwille van het kracht bijzetten van de demonstratie, of om daarmee een demonstratie tegen te werken? Daarnaast leidt het zicht- en geluidscriterium ('sight and sound') tot veel vragen, zoals of we demonstratievrije zones in de regel moeten toestaan.

Ook wees Klaas op het enorme belang van de signaleringsfunctie van het demonstratierecht. Demonstreren betekent ook anderen in de maatschappij op een mening of belang wijzen, zelfs

als dat afschuw opwekt. Naast het stemrecht is demonstreren dé manier voor burgers om zich te laten horen. Een minderheidsstandpunt is niet zelden een meerderheidsstandpunt in wording.

Het demonstratierecht van jeugdigen; een ondergeschoven kindje? Werkgroep Jeugdrecht

Bij een NJCM-seminar over het demonstratierecht mogen jeugdigen niet worden vergeten, want kinderen hebben, net als volwassenen, het recht om te demonstreren. Dat recht is voor eenieder, ongeacht leeftijd, verankerd in zowel de Nederlandse Grondwet als in internationale verdragen zoals het IVRK.² Het demonstratierecht is belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen. Het geeft hun een stem en de mogelijkheid om zelf bij te dragen aan (maatschappelijke) veranderingen.

Kinderen zijn zelfstandige dragers van rechten en dienen daarom als volwaardige deelnemers aan een vreedzame demonstratie te worden beschouwd. Anders dan weleens wordt gedacht, gelden voor het demonstratierecht van kinderen dan ook geen andere beperkingen dan voor volwassenen. Wel dragen de staat en in mindere mate ook ouders, vanwege de kwetsbaarheid van kinderen, een bepaalde verantwoordelijkheid om hen te beschermen tegen alle vormen van geweld. Deze verplichting geldt zowel voorafgaand, tijdens, als na afloop van demonstraties.³

Tijdens de workshop werd het demonstratierecht van jeugdigen belicht vanuit drie kanten: kinderrechtenjurist Mieke Breedijk schetste het internationale en nationale juridische kader, Haseeb Bhatt, landelijk beleidsadviseur demonstraties bij het Openbaar Ministerie, besprak hoe in de praktijk met demonstrerende kinderen wordt omgegaan en de negentienjarige Lotte deelde hun persoonlijke ervaringen als jeugdige (klimaat)demonstrant. Uit de workshop kwam naar voren hoe lastig het in de praktijk is om een balans te vinden tussen enerzijds het demonstratierecht van kinderen en anderzijds hun recht op bescherming tegen geweld. Welke mate van bescherming wenselijk is, hangt samen met leeftijd, ontwikkeling en kwetsbaarheid van het betreffende kind. Daarbij geldt dat het te gemakkelijk is om tegen kinderen (en hun ouders) te zeggen dat ze, als de veiligheid mogelijk in het geding komt, uit veiligheidsoverwegingen maar moeten wegblijven bij demonstraties.

Voorop dient te staan dat alle kinderen die bij een vreedzame demonstratie aanwezig willen zijn of die door hun ouders worden meegenomen, daaraan moeten kunnen deelnemen en wel op een veilige manier. In Nederland ontbreekt het echter aan duidelijke wettelijke of beleidsmatige kaders over de vraag hoe moet worden omgegaan met de aanwezigheid van minderjarige demonstranten bij vreedzame protesten. Lotte vertelde dat er wat betreft kindvriendelijkheid nog wel het een en ander kan worden verbeterd. Bovendien is het van essentieel belang dat kinderen beter geïnformeerd zijn over hun rechten bij demonstraties, en dat zij begeleiding en handvatten krijgen waar nodig.

Haseeb Bhatt gaf aan dat, hoewel het demonstratierecht van kinderen juridisch stevig is verankerd, dit in de praktijk, ook door een gebrek aan kennis over het volwaardige demonstratie-

² Dit volgt onder meer uit artikel 9 Grondwet en internationale verdragen, zoals uit artikel 15 van het IVRK.

³ Zie, ook voor uitgebreidere informatie over het demonstratierecht van kinderen, M. Breedijk-Loffeld, 'Dat waterkanon is het aller-engst. Een artikel over het demonstratierecht van kinderen', *NJB* 2024/2378.

recht van kinderen, nog onvoldoende wordt gefaciliteerd en beschermd. Wel probeert het OM de risico's voor kinderen te verminderen. Dat is niet altijd eenvoudig zonder heldere kaders. Wat moet bijvoorbeeld de politie doen als er een kind wordt gesignaleerd en er sprake is van risico's? Moet het kind worden aangehouden? Wanneer mogen geweldsmiddelen worden ingezet? Dient een melding te worden gedaan bij Veilig Thuis? Zelfs wanneer geweld niet rechtstreeks tegen een kind wordt toegepast, kan het daar wel getuige van zijn, hetgeen eveneens schadelijk kan zijn. In hoeverre kan en moet daarmee rekening worden gehouden?

Kortom, als het gaat om het demonstratierecht van kinderen is het vinden van een juiste balans tussen autonomie en bescherming geen sinecure. Kennis over dit specifieke onderwerp is beperkt en duidelijke regelingen ontbreken. De centrale boodschap van deze workshop is dan ook dat het de hoogste tijd is om dit 'ondergeschoven kindje' meer aandacht te geven.